

Rozhovor se Štěpánem Svačinou (ve jmenovateli J. E. Purkyně)

Časopis Živa i Česká lékařská společnost stavějí na purkyňovské tradici a mají osobnost Jana Evangelisty Purkyně ve svém záhlaví zvýrazněnu jako zakladatelskou. V posledních letech v různých směrech spolupracují a informují své příznivce o purkyňovských akcích. Prof. MUDr. Štěpán Svačina, DrSc., MBA, prožívá kulaté jubileum (70. narozeniny) na konci jednoho funkčního období předsednictví ČLS JEP, což skýtá příležitost trochu ho vyzpovídat.

Po ukončení Akademického gymnázia v Praze (větev s rozšířeným vyučováním klasickým jazykům – latině a řečtině) studoval Š. Svačina od r. 1972 na Fakultě všeobecného lékařství Univerzity Karlovy v Praze, absolvoval v r. 1978. Do ledna 1981 byl asistentem Fyziologického ústavu FVL UK, poté až dosud pracuje na III. interní klinice Všeobecné fakultní nemocnice a 1. lékařské fakulty UK nejprve jako sekundární lékař (1981), odborný asistent (1989), docent (1992) a profesor (2002), od r. 1992 vedoucí oddělení, v letech 2001–19 přednosta kliniky. Dnes pracuje v diabetologickém a obezitologickém centru kliniky a v Centru primární péče VFN. V letech 1993–99 vykonával funkci proděkana fakulty a od r. 1999 do r. 2005 děkana 1. LF UK.

Prof. Svačina se zabývá zejména problematikou diabetologie, obezitologie, intenzivní péče, klinické výživy a lékařské informatiky. Je předsedou oborové rady pro doktorské studium Biomedicínská informatika, členem oborové rady Biofyzika a garantem magisterského studia Nutriční specialista. Řeší a řešil mnoho grantových projektů Interní grantové agentury Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, mimo jiné také dva projekty Evropské unie (CLINICIP a Health+). Publikoval přes 400 prací, z monografií např. Hypertenze při obezitě a diabetu, Obezita a diabetes, Prevence diabetu (dvě vydání), Metabolický syndrom (tři vydání), Metabolické účinky psychofarmak, Internet a medicína, Dietologický slovník, Antidiabetika – historie, současnost a budoucnost, Antiobezitika – vývoj, současnost a perspektivy a publikaci Jsou metabolická onemocnění příčinou všech nemocí? Podílel se na vydání velké učebnice Diabetologie (Škrha a kol., Galén 2009), Klinická dietologie a výživa (Zlatohlávek a kol., Current media 2016 a 2019) a Enterální a parenterální výživa (Mladá Fronta, tři vydání). Je hlavním autorem publikací Klinická dietologie (Grada 2008), Poruchy metabolismu a výživy (Galén 2010). Je jedním ze spoluautorů, resp. autorem knih úvah a fejetonů Věřte své inteligenci – pomáhá to, Kolébka české medicíny, O duši lékaře, O duši medika, O medicíně a naší době, O lidech, medicíně a dění kolem nás,

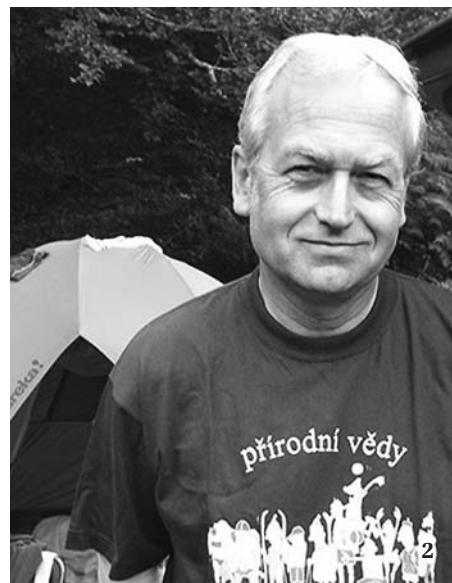

1 Předseda České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně Štěpán Svačina při moderování Clubu JEP

2 Terénní botanik, člen a dřívější předseda redakční rady Živy Pavel Kovář. Foto z archivu redakce

O době minulé i dnešní, Lidé Univerzity Karlovy (k výročí Karla IV.), a dvou svazků Kuchařky lékařů českých. Je členem redakčních rad Časopisu lékařů českých, Vnitřního lékařství a časopisu Svět praktické medicíny. Od r. 2007 je členem předsednictva České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně a od ledna 2015 předsedou ČLS JEP. Dvanáct let byl členem vědecké rady Českého vysokého učení technického. Rovněž předsedá vědecké radě Ministerstva zdravotnictví ČR. Manželka je lékařka, má dvě děti a dvě vnučky.

Štěpáne, Jan Evangelista Purkyně stál u zrodu jak Časopisu lékařů českých (1862), dnes vydávaného Českou lékařskou společností JEP, tak biologického časopisu Živa (1853), nyní vycházejícího za podpory Akademie věd v Nakla-

datelství Academia. Když jsi předsedou ČLS JEP, je na místě se zeptat: Ovlivnila tě zmíněná polyhistorická osobnost české vědy tak, že to mělo vliv na tvé směřování v intencích medicíny a jejich organizací?

Musím říci, že o JEP jsem se během studia dozvěděl málo a jen o něco více za své dvouleté práce ve Fyziologickém ústavu 1. lékařské fakulty UK. J. E. Purkyně byl za totality trochu politicky zneužíván jako chudý chlapec, který udělal významné objevy. Zajímavá je historka jeho praprapravnučka, oftalmologa, primáře Ivana Fišera, jehož babička šla za ministrem Václavem Kopeckým a říkala: „Vy se chlubíte naším dědečkem a mé dvě děti nenecháte studovat.“ On se zamyslel a jako v Sofiině volbě řekl: „Tak vyberte jedno a to studovat necháme.“ A tak Ing. Miroslav Purkyně byl významným ekonomem a náměstkem na ministerstvu financí po r. 1989 a jeho sestra Zdenka na vysokoškolské studium nedosáhla. V této atmosféře nemohl Jan Evangelista mládež inspirovat. Ani já určitě nepatřím k těm, kdo by ke studiu medicíny byli inspirováni jeho osobností. Spíše jsem byl ovlivněn jinými knihami o medicíně. Podrobně jsem si Purkyněho nastudoval, až když jsem se před 16 lety stal členem předsednictva ČLS JEP. To byla určitě chyba. Jeho osobnost by k propagaci medicíny a přírodních věd u mladé generace měla být využívána. Zkusili jsme to napravit, když jsme před dvěma lety vydali knížku Jan Evangelista Purkyně a jeho význam pro současnou i budoucí medicínu a komiks Jan Evangelista Purkyně – věda a vlast pro širokou veřejnost a rozeslali je českým gymnáziím. Také se podařilo prosadit do televize díl o J. E. Purkyněvi v pořadu Historie.cs.

Dlouho jsi byl přednostou III. interní kliniky – endokrinologie a metabolismu Všeobecné fakultní nemocnice a 1. LF UK, kde je zakladatelskou osobností endokrinolog prof. Josef Charvát (jeho deník vydaný v r. 2014, k jehož editaci jsi přispěl, byl recenzován v Živě 2016, 6: CLXI). Naše generace ho ještě zažila – jak na něho vzpomínáš a co z jeho poselství sis do praxe nebo pro přístup k životu odnesl?

Zažil jsem prof. Charvátu na klinice čtyři roky, kdy chodil ještě na velké vizity. Vydali jsme dvě vzpomínkové knihy, odhalili mu pamětní desku v Ostrovní ulici. Jeho deník jsem četl podrobně, i další knihy, kde je zmiňován. Byla to velká osobnost. Charvát byl velký manažer a propagátor vědeckého poznání. Dodnes jsou zajímavé jeho knihy pro širokou veřejnost *Život, adaptace a stress, Člověk a jeho svět*. Nejvýznamnějším odkazem se ale stala jeho personální politika. Vytvořil silnou sestavu pracovníků. Mnozí záviděli, že jeho klinika měla vždy kolem 20 docentů a profesorů. To nemají ani některé celé fakulty. Prof. Josefu Markovi a snad i mně se podařilo v tom pokračovat, teď bohužel řada kolegů odešla. Zajímavý je pohled na Charvátu jako historika. Jeho deníky nebyly určeny k publikaci, ale přesto jsou zajímavým zdrojem historického poznání. I o nich již byl natočen díl *Historie.cs*.

Někdy na přelomu letopočtu ses v časopise Vesmír vyjadřoval k úrovni české klinické medicíny (aspoň jeden tehdejší údaj: byli jsme 25. na světě).

Změnilo se něco za těch více než 20 let?
Nevyjadřil jsem se k medicíně obecně – ta má u nás vysokou úroveň – ale k lékařské vědě. Nechci hovořit o vědě mimo klinickou medicínu, ale stačí si přečíst názvy přidělených zdravotnických grantů a v mnoha případech vidíte, že nemají velký smysl. Problém je ve způsobu vyhodnocování, který je zcela nedůstojný. Přesto špičkové vědecké výsledky existují, ale mohlo by jich být ještě více, kdyby prostředky byly přidělovány rozumněji. K lepšímu se mnoho nemění.

Foneticky vnímáno: „jít na oběd se Svačinou“ zní poněkud jako protimluv. Zajistě se tě na to už někdo někdy zeptal: jaká je etymologie toho slova a jaká pozice pojmu v kontextu naší výživy?

To je náhoda, že se zabývám zejména diabetologií a obezitologií. Svačinové pocházejí asi ze tří ohnísek v Čechách a na Moravě. My jsme od 16. století z Chodska. Slovo svačina má zajímavou genezi, vyskytuje se ve čtyřech slovanských jazycích – v češtině, horní a dolní lužické srbštině a na slovenském Záhoří. V 60. letech prokázal jeden lužickosrbšský badatel, že nespojuje se slovy svatý či svátek, ale se slovem svak – švagr. Bylo to jídlo, ke kterému se sjížděli příbuzní. Moje babička z Chodska má podobnou mitochondriální DNA jako ledový muž Ötzi a můj chromozom Y se vyskytuje v úzkém pruhu podél hranice od Tachova k Českým Budějovicím. Je několik teorií o původu Chodů. Z tohoto ale vyplývá, že přišli z jihu, a ne z Polska, jak se dříve myslelo. I v rodokmenu mé matky jsou zajímavosti. Předci mého dědečka byli 200 let rychtáři v obci Věžníčka u Jihlavy a vlastnili hospodu, ve které později pracovala Anežka Hružová. Tehdy už ale žili v sousedních vesnicích. Nejstarší vypátraný předek Mikuláš Kratochvíl byl v r. 1590 ševcem v Chrudimi. Kolem r. 1700 nám jeden radní v Chrudimi ukradl dům. Vzal po zemřelých rodičích do sirotčince dvě dospívající děti a koupil od nich pod cenou jejich dům a asi za měsíc ho prodal zhruba za desetinásobek. Svět je pořád stejný.

Nemohu nezmínit, že pocházíte z rodiny se složitými historickými peripetiemi. Tvůj otec, advokát Dobromil Svačina, obhajoval za totality v soudních kauzách disidenty včetně Václava Havla. Nezůstalo to bez následků ze strany režimu a jistě to ovlivnilo tebe i tvůj životaběh...

Kupodivu otec byl jediný advokát Václava Havla, který nebyl agentem StB. Hájil pana prezidenta kolem vzniku Charty 77. Pak

3 Štěpán Svačina při tradičním běhu Abebe Bikily v pražských Stodůlkách

4 Sazení kaštanu setého v areálu Všeobecné fakultní nemocnice – strom mu věnovali pracovníci ČLS JEP k 70. narozeninám

5 Při křtu knihy Kuchařka lékařů českých 2 (2017), kterou napsal společně s Miroslavem Součkem. Snímky M. Staviňohy, ČLS JEP, pokud není uvedeno jinak

přišli sami chartisté s tím, že přivedli dalšího advokáta-agenta a že by mohli být dva, a to otec samozřejmě prohlásil za nesmysl. Později hájil Rudolfa Battěka, Oldřicha Kulhánka a další. Já jsem se v tu dobu věnoval medicíně, ale můj bratr, který žil s rodiči, pamatuje třeba přípravnou schůzku Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných u nás v bytě i konzultace Václava Havla u otce doma.

Píšeš a knižně vydáváš fejetony i jiné knihy s vazbou na různé aspekty medicíny a života mediků, např. Jan Evangelista Purkyně: jeho význam pro současnou i budoucí medicínu, Muž, který se nebal zeptat (k 100. výročí narození vědce Ctirada Johna), Kolébka české medicíny ve vzpomínkách a fotografiích, Debaty bez cenzury; z odborných knih Jak na obezitu a její komplikace, Metabolický syndrom, Cévní komplikace diabetu, Cukrovka a obezita a řadu dalších jmenovaných v úvodu. Žánrový rozsah jak vidno značně široký. Kde bereš čas na psaní při všem svém dalším vytížení?

Docela mě to baví. Dříve jsem psal fejetony do novin *Medical Tribune* a ty jsme vydali spolu s prof. Janem Žaloudíkem, doc. Oldřichem Vinařem a dr. Františkem Koukolíkem. Pak jsem je už psal sám občas do šuplíku a dvakrát jsem je vydal. V r. 2016 O lidech, medicíně a děni kolem nás a teď knížku O době minulé i dnešní s 30 fejetony a rozdával ji na svých 70. narozeninách. Obsahuje fejetony i o přírodě a zmíněných, Pavle, i ty.

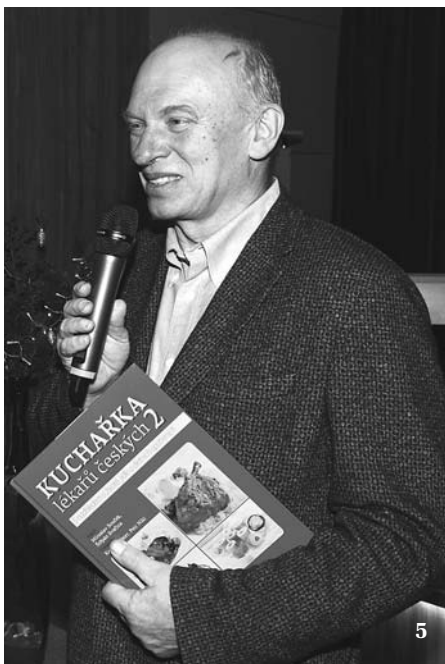
Překrývali jsme se po r. 2000 ve funkcích děkanů svých fakult na UK, 1. LF a PřF. Tehdy jsme oživilí myšlenku užitečné dostavby albertovského univerzitního kampusu, na jehož koncepci a využívání by se podílelo víc fakult. Uběhla dráhná doba přes řadu nezbytých fází, mimo jiné bylo třeba, aby Univerzita Karlova jako celek projekt přijala, což se stalo, a poté následovaly další zdlouhavé fáze až do položení základního kamene na podzim 2021. Jak vidíš dnes potřebu moderního univerzitního centra pro vědu a výuku studentů?

Albertov je krásný prostor. Mimo jiné jsme o něm se Ctiradem Johnem vydali knížku s fotografiemi Karla Meistersa Kolébka české medicíny. Je bohužel blízko centra, a tak byly snahy o další využití tamějších pozemků obrovské. Pamatuji jednání o dostavbě univerzitních budov již jako proděkan kolem r. 1995. Tehdy zde měly stát další historizující budovy typu budovy fakulty přírodovědecké nebo našeho fyziologického ústavu. Pak následovaly další projekty. Dnešní výsledek je dobrý, jen nevím, jak to dopadne. Na rozdíl od Bio-

technologického a biomedicínského centra AV ČR a UK jsou zde, pokud vím, peníze jen na budovy, a nikoli na vybavení.

Když jsme u studentů, registruješ nějaké změny ve „výbavě“ příchozích ze středních škol anebo také změny ve společenské poptávce po určitých medicínských specializacích?

Vydali jsme se Ctíradem Johnem kdysi knížku O duši medika a mnoho přispívajících se shodlo na tom, že za totality byla medicína apolitický obor a studovalo ji mnoho chytrých lidí, kteří by normálně šli třeba na práva nebo na ekonomii. Průměrná kvalita přijímaných se dnes nepochybně zhoršila, ale možná tak 10–20 % přijatých studentů jsou velmi chytrí lidé s výraznou motivací a o kvalitu lékařské vědy v budoucnosti se určitě nebojím. Se specializacemi je to složitější. Dříve byly nejatraktivnější gynekologie a chirurgie. Dnes tomu tak není. Jsou to obory fyzicky náročné a ohrožené malým zájmem pro velkou zodpovědnost a strachem ze stížností a právních problémů. Máme obecně mnoho specializací, bylo jich až 80 a teď je základních kolem 40. To je zcela nezdramé z hlediska trhu práce, některé obory určitě zaniknou a zvítězí prevence nemocí. Proto je lepší, když je specializace širší. Kdyby mně bylo 25 let, rozhodně bych se dnes nezačal zabývat diabetologií a obezitologií. To jsou určitě nemoci, které do

50 let budou preventabilní. Základních oborů medicíny by mělo být kolem 20.

Během svého působení v čele ČLS JEP jsi začal moderovat nově založený Club JEP s hosty zvanými k diskuzním panelům na vybraná témata. Defilovala tam už dlouhá řada význačných osob-

ností. Jaké jsou ohlasy po zhodnocení uběhlého období od založení?

Teď proběhl 24. club a bude vydána knížka s druhým tuctem setkání. Častá jsou i témata s přesahem do přírodních věd. Poslední bylo stárnutí, s účastí nejen lékařů geriatrů a odborníků na sociální lékařství, ale byl zde i prof. Jan Černý z přírodovědecké fakulty a diskutovalo se o mnoha společných rysech stárnutí lidí a zvířat. Přírodovědných témat však bylo více. Videozáznamy všech setkání jsou na webu ČLS a QR kódy z obou knížek umožní se i přímo podívat na příslušný club, který je v knize ve zkrácené formě. V zásobě máme kolem 10 témat na další debaty. Původně jsme mysleli na setkání 20–30 osob, ale covidová doba přinesla webové vysílání a dnes je obvykle přihlášeno skoro tisíc osob a řada záznamů má i následně vysoký počet zhlédnutí. ČLS má ale mnoho dalších důležitých aktivit – např. vydávání časopisů, pořádání sjezdů a seminářů nebo připomínkování vyhlášek a zákonů pro Ministerstvo zdravotnictví. Členských společností a spolků je 130 a členů 36 tisíc. Cluby JEP jsou jen taková třešnička na dortu.

Díky za všechny odpovědi – s přáním všeho dobrého do dalších let! S blahopřáním k jubileu se přidává srdečně také redakce Živy.

K dalšímu čtení např. Živa 2019, 6: CXXXVII–CXXXVIII.

Štěpán Svačina

Významný stomatolog a purkyňolog Otakar Brázda devadesátiletý

Dne 24. října 2022 se dožil 90 let doc. MUDr. Otakar Brázda, CSc. Narodil se v Praze, kde vystudoval gymnázium i lékařskou fakultu, na které promoval v r. 1956. Poté pracoval jako sekundární lékař Stomatologické kliniky LF Univerzi-

ty Karlovy v Hradci Králové. Velmi ho zde ovlivnila atmosféra pracoviště vedeného mimořádnou osobností prof. Leona Sazamy a rozhodl se pro dráhu klinického pracovníka a vysokoškolského učitele. Po třech letech se vrátil na pražskou lékařskou fa-

kultu, kde střídavě pracoval na I. a II. stomatologické klinice a i po jejich sloučení zůstal platným a nepostradatelným členem pedagogického kolektivu. Vychoval celé generace zubních lékařů a dodnes přednáší v anglickém jazyce pro zahraniční studenty. Od r. 1959 se zaměřil na záchovnou stomatologii. Soustředil se na řadu témat oboru – např. strukturu tvrdých zubních tkání, na obranné reakce zubní dřevě a tvorbu dentinu. Je autorem více než 200 odborných publikací v domácím i zahraničním tisku. Nejstarší dohledatelné práce pocházejí již z 50. let.

Nedílnou součástí jeho aktivit bylo spoluautorství dvou učebnic a 7 titulů skript. Za tuto činnost v r. 1981 obdržel cenu rektora UK a v r. 1987 cenu nakladatelství Avicenum. Zvláštní pozornost si zasloužil Stomatologický anglicko-český slovník (Státní pedagogické nakladatelství 1987), zpracovaný společně s Josefem Sedláčkem. V letech 1991–96, kdy byl předsedou Stomatologické společnosti České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně, organizoval řadu setkání – stomatologické dny Česko-francouzské (1993), Česko-britské (1994) a Česko-belgické (1996).

Otakar Brázda se po celý život zabývá také historií a výtvarným uměním, jejich vztahem k medicíně, a nelze nezmínit jeho lásku ke komorní hudbě. Po celý život se věnuje i osobnosti J. E. Purkyně a prostudoval neuvěřitelně mnoho materiálů, mimo

